

TÜRKİYENİN KARADENİZ BÖLGESİNDE EVLENME GÖRENEKLERİ VE TÖRENLERİ III

Prof. Dr. Nermin ERDENTUĞ

Etnoloji Kürsü Profesörü

Kısım II de¹ geline yapılan seremoni ve ritler başlığı altında kayd etmiş olduğum ve Karadeniz bölgesinde "gelin geverilmesi"² adı verilen seremoni üzerinde daha derinleşmek gerekir. Gelin kız koca evine gitmek üzere ana evinde hazırlanmış beklerken, dünüşürlerin³ gelin kızın odasına zorla girmeğe çalışmaları ve erkek kardeşin bahşiş almadan gelini almalarına yol vermemesi, gelin alayının köyden çıkarken köylünün halat gererek yol kesmesi ve baş dünüşürün bahşiş vermedikçe gelinin bırakılmaması seremonileri, kız tarafının direnme sahneleri olarak nitelendirilmelidir. Yine aynı şekilde, gelin kızın koca evine gitmek üzere ata binerken ağlatılması (Çorum, Kastamonu); gelin anasının ve akrabalarının ağlaması, kopardıkları vaveylâlar (Bartın) (kına'ya ilişkin kısımda görüldüğü gibi)⁴; gelin almağa gelen tarafın elli'den fazla atlı delikanlı ile ve silâhlar atarak gelmeleri (Kastamonu); "Hakçı" denen gelin alıcılarının kız evine yaklaşırken kopardıkları çığlıklar, Kırgızlarda, Çin Türkistanında ve Yakutlarda görülmüş olan "Kız kaçırma ve yağma suretiyle yapılan evlilik" göreneklerinin Anadolu'da ve bölgemizde devam eden gelen "sembolik savaş unsurları" yapısındaki ritleri olarak yorumlanmalıdır kanısındayız. Çünkü, G. Richard tarafından saptanmış olan, Kırgızlarda erkeğin kızı baba evinden kaçırması ve kız tarafının mukavemet göstermeleri ve gelinin ağlaması halleri; Grenard'ın kaydettiği üzere, Çin Türkistanında atlı gelin alayının musiki ile gelini güveği'ye götürürken gelin tarafının ağlaması ve delikanlı tarafının teskin edici söz

1 Antropoloji dergisi. D. T. C. F. yayını 1970. sayı 5.

2 Geverilme, başka köylerde Köverme yani ayağa basmak anlamına gelir.

3 Dünüşürün,

4 Gelin kız ve akrabalar kına gecesinde ağlarlar.

ve şarkıları gibi örnekler¹ Karadenizde olduğu gibi Anadolunun diğer bölgelerindeki düğünlerde de bol bol görülmektedir. Bulgardağı Yörüklerinde (Türkiye) nişanlanacak oğlanın kız evine geldiğinde kızın kardeşlerinin ona dayak atması; oğlan babasının damada koyun sürdürmesi, nişan bayrağı geldiğinde kızların ağıt söylemeleri ve sonra da kızın kardeşlerinin oğlan tarafını taşa tutmaları²; Malatya da oğlan tarafının düğüne gelişinde kız tarafının bahşiş almadıkça kapıyı açmaması, Malatya köylerinde ise, mahalle gençlerinin "sapançalık"³ adlı hediye almaya üzere gelin alayını durdurmaları bu konuda verilecek örneklerden bir kaçıdır.

Gerçekten, çoğunlukla, gurup dışı evlenme (exogami) göreneği ve eski kaçırma suretiyle evlilik göreneğinin kalıntıları olarak nitelenebileceğimiz bu çeşit ritleri, İslâmiyeti kabul edip yerleşik hayata geçmiş olan Türkiye Türklerinin düğün göreneklerinde eski göçebe ve Asya hayatından kalma izler olarak görmemek imkânsızdır. Nitekim, Abdülkadir İnan da, Asya Türk topluluklarında bu ritlerden bazılarını böyle görmüştür. Ona göre, çağdaş İslâm Türklerinden, exogami (gurup dışı evlenme) yasasına bağlı bildiğimiz Kazak'lar ve Başkurt'ların gelin alma gününü mateme çevirmeleri ve çok yanık bir ahenk ile ağıt söyledikleri türküleri; Kazak'ların "car car" denen aynı tür türküleri ve halen Altay, Yenisey Türk boylarının ve Kazak ve Başkurt'ların düğün türkülerinde yadellerden şikâyetleri; bir boydan yabancı bir boy'a, yadellere giden kızların şikâyetleri ve exogamy devrinin izleri olmalıdır⁴.

Diğer taraftan, Yakutlarda ve Altay türklerinde son zamanlara kadar evlenmenin erkek ve kız tarafının kendi aralarında anlaşmaları şartıyla, "kız kaçırma suretiyle" yapıldığını biliyoruz⁵. Ancak, Yakut düğünlerini incelemiş olan Seroşevsky, kız kaçırma ve yağma yolu ile evlenmenin huzursuzluk yarattığı nedeni ile, sonraları evlenmeyi

1 Fikret Tanya, Folklor ve sosyoloji. "Düğün adetlerinin sosyolojik izahı". Bilgi dergisi sah. 7.

2 Koşay. H. Z. Türk düğünleri. s. 58-61. Edremit-Çamçığı köyünde aym taş ve sopa atma sahnesi görülür. Bahri (Dikici incelemesi. basılmamıştır).

3 Sapançalık göreneği kız kaçırılmaya gelenlere karşı sapan ile taş atmak, müdafaa devrinde kalma hatıralardır. (Koşay. s. 246).

4 A. İnan, "Türk düğünlerinde exogami izleri". Türk dili ve tarihi hakkında araştırmalar. I. Ankara. s. 107-108.

5 A. İnan, aym eser. s. 109.

barış yolu ile halletmek şeklinin benimsenmiş olduğunu ve Yakut düğününün bir barışı andırdığını ifade etmiştir.¹

A. İnan da Kazak ve Başkurt'ların çoğu düğünlerinde söz konusu savaş unsurları ile gerçek barış unsurlarını yan yana gördüğünü ifade etmiştir. Aynı yazar bundan başka, exogami yasası uygulanan Asya Türk boylarında kız istemek için söylenen belirli sözlerin de bu hususu desteklediğini işaret etmiştir: şöyle ki, Yakut'larda görücü adı olan "Tüngün Körüççü" tam silahlı üç muharip² anlamına, Başkurt, Kazak ve Altay lehçelerinde de güveyi ve kız aileleri arasında aracılık eden adama denen Yaveı (Yüçı) adı "akıncı, muharip" anlamına gelmektedir.³ Kaşgarlı'ya göre de Oğuzlar görücüye "Yoriğçi" demekte ve Kazak ve Altay lehçelerinde ise "Yorugçu" olarak kullanılan kelime "akıncı, çapulcu" anlamlarını taşımaktadır. A. İnan'a göre, çağdaş Asya Türk milletlerinin düğün geleneklerinde görülen ve baba soyunu izleyen (patrilineal) aile kurumunun exogami yasasına göre ve kız kaçırma suretiyle kurulduğunu gösteren bu terimlerden bazılarının da Anadolu türklerinde saptanmış olması, söz konusu geleneklerin Anadolu Türklerindeki izleri olarak alınmalıdır. Anadolu düğünlerinde, güvey ve kız aileleri arasında aracılık eden adama görücü, dünürcü ve bazı yerlerde elçi denmektedir ki görücü'nün eski zamanlarda gizlice kız arayan ve kaçırmaya fırsat hazırlayan casus vazifesini gören kişi olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Gerçekten, Karadeniz bölgesinde düğünlere ilişkin olarak saptadığımız bir deyim de eski exogami geleneğini aksettiren bir kalıntı gibidir: bu, gelin kızın koca evine giderken babasının elini öperek veda etmesi halini ifade eden "ele gitme" (Gümüşhane) deyimidir. Hele Dr. Hâmit Koşay'ın derlemiş olduğu malzeme⁴ görüldüğü üzere, Anadolu düğün türkülerinde bol bol "yad ellerden", "el oğlundan" yakınan yanık türküler hatırlanırsa, söz konusu tek örneğimizin de A. İnan'ın görüşünü⁵ desteklediği açıktır. Bir sonuç olarak, benzer gelenek motifleri kadar, düğün-

1 Kırgızların "Manas" destanında bunu destekleyen ifadeler vardır. A. İnan, aynı eser s. 110

2 A. İnan'dan naklen. Aynı eser, V. Seroşevski. Yakutskaya Svad'ba: Jivaya Starina 1894 s. 365-366

3 A. İnan. Aynı eser, s. 111 (Verböckiy, Slovar'a göre)

4 Hamit. Z. Koşay. aynı eser, sa. 7. 21. 23. 155, 239.

5 A. İnan. Aynı eser, s. 106.

lere ilişkin benzer terimlerin de¹, Karadeniz bölgesi düğün, seremoni ve ritlerinde², Asya Türk toplumlarındaki "kız kaçırma ve yağma suretiyle evlilik"e meşruluk veren savaş unsurlarıyla, barış yolu ile evlenme unsurlarının yanyana bulunduğunu ve ayrıca exogami izlerinin de devam edebildiklerini desteklemektedir. Bölgemizde gelinin eve gelişi ile ilgili diğer birkaç örnekte, yukarıda işaret ettiğimiz üzere, Karadeniz düğünlerinde sembolik savaş unsurlarının mevcudiyetini bir kere daha destekleyen ritlerdir; bir örnekte (Osmançık) gelin koca evine, ata binmiş olan damadın arkasında (terkisinde) geldikleri zaman, damat ile gelini attan düşürmeye çalışan köyün orta yaşlıları ile köyün nişanlı delikanlıları arasındaki sembolik mücadele (bir taraf at üzerindeki düşürmeye, öbür tarafta buna mani olmaya çalışır) kanımca "kız kaçırma ve yağma"ya ilişkin eski devirlerden kalma izler olmalıdır.

Öte yandan bölgemizde, genellikle, pazartesi veya perşembe günü yapılan "gelin göçürmeye" ilişkin bir kaç aşamalı ritler veya pratikler de (Giresun köyleri) üzerinde durulmaya değer. Çünkü, bu tür ritler bize, bunların kız ve erkek tarafları arasında bir rekabeti, yarışma havasını aks ettirdiklerini ve kız kaçırma ve yağma suretiyle evlenme göreneklerinin uygulandığı zamanlardan (Asyadan) kalma izler olduklarını düşündürmektedir: "Gelin göçürme" de gelin-kızın baba evinden alınması aşamasında yapılan bu ritler serisi şöyle sıralanır: gelin göçürmede kız köyünün konakları³ ve düğüne katılmış olan diğer konaklar da bulunurlar. En namlı üç konak beyinin kılavuzluğunda kız almaya giden alay, köye varınca, konaklar köyü sararlar: kız köyünde her ev kapısı kapalıdır; bu alay arasından üç beş kılavuz köye girer ve kız evi kapısına dayanır; kılavuzların en yaşlının eşik dibine toprağa fişek attığını duyan konaklar köye girerler; bu arada açılan kız evi kapısından çıkan iki silâhlı, kapının sağ ve solunda yer alırlar. Bunu takiben kız evinden, elinde ipekler ve "yaldızlı bir yumurta" bulunan köyün en yaşlısı, önünde bir koç veya bir tay veya bir boğa süren bir delikanlı ve bir elinde ya saat ya da son sistem bir tüfek veya

1 Lînguistik yani karşılaştırmalı dil bilgisi, kültür ilişkilerini de açıklayan, destekleyen bir bilim koludur.

2 Anadolu'nun diğer bölgelerinde de saptanmış olan verilerde de görüldüğü gibi.

3 Konaklar, başlarında efe veya namlı bir delikanlının kılavuz bulunduğu sekiz veya oniki kişilik bir guruptur.

tabanca taşıyan delikanlı çıkar¹. Bundan sonra, kılavuzlar evden ayrılır ve "ağartmacı"lar yani, "ağartma" adı verilen bir ağacın çıplak dalına bağlanmış olan süslü yumurtayı baş kılavuzların tâyin eytiği bir mesafeden vuracak olan ve yalnız oğlan köyünden olan konak delikanlıları gelir. Bunların beşer fişek atmağa yani ağartmağa hakları vardır. Yumurtayı kimse vuramadığı takdirde kız çıkarılmaz, verilmez. Bu defa kılavuzların kız babasının yaptığı masrafı isteyip almaları karşılığında, kız tarafı kızı erkek tarafına verir. Ancak, ağartmayı vuran olduğu takdirde, kız tarafı bir şey istemeden gelini verir. İşte burada bu kadar aşamaları içine alan ritler veya pratiklerin esasında, kız ve erkek tarafı arasında rekabet, yarışma, düşmanlık motiflerini görmemek imkânsızdır. Bu tür pratiklere ilâveten, karadenizin diğer bölgelerinde olduğu gibi, Giresunda da gelin alayı önüne ip gerilmesi,² kanımızca, kız tarafının erkek tarafına gelin kızı kolay vermedikleri zamanları hatırlatan kalıntılar olmalıdır. Yalnız Giresun örneğindeki gelin alayı önüne ip germe hâli, aynı bölgedeki benzer motiflerden şu bakımdan farklıdır. Gerilen ipin önüne ve gelinin yanına güvey köyünden gelen Çobanların telleyip hazırladıkları bir koç konur: gelin koçu sağ eli ile çekip, atın terkisine kadar kaldırırsa koç gelinindir; gelin koçu kaldıramadığı takdirde, çobanlar o koçu bir kaç misli fiyatla satarlar ve koçta orada kurban edilir. İşte burada ve diğer Karadeniz örneklerinde geline ilişkin olarak yapılan bir diğer rit, gelinin kocaevinin eşliğinden geçerken koyun kurban edilmesidir (Gümüşhane). Ancak, Giresun köylerinde gelin, attan indikten sonra koca evi kapısında kesilen koyuna sol ayağını basıp ve sağ ayağı ile eşikten geçme zorundadır. Söz konusu kurban kesme motifi ise Anadolu'nun diğer bölge düğünlerinde ve bazı ilkel topluluklarda özellikle eski medeniyetlerde daha değişik şekillerde görülmektedir. Bazı Afrika'lı boylarda düğünle birlikte cet ruhlarına veya bir fetiş'e kurbanlar takdim edilir.³ Luzon adasında Igorot'larda kadın papaz evlenme seremonisini yapar ve eşlerin akrabaları önünde ölmüşlerin ruhlarına dua eder. Tarihi devirde Roma'da düğünlerde hayvan kurban edilirdi. Ancak, bunun herhangi bir ilâha takdim edilip edilmediği bilinmemektedir.

1 Saat, fişek veya tabanca gibi mükâfat olarak verilecek şeyler ağaca asılır. Koç veya tay da ağaca bağlanır

2 Türkiye'nin diğer bölgelerinde düğünlerde bu motif görülür.

3 Westermarck, aynı eser. sah. 224.

Eski Yunanistan'da¹ baba ocağında genellikle aile efradı yanında bir kurban kesildikten sonra kızın babası bir dua okuyarak kızını erkeğe verdiğini ilân ederdi; bu merasim, kızın kocası evinin ilâhlarına tapması için kendi baba ocağının ilâhlarından ayrılması için gereklidir.

Kurban kesme motifi, Arapların düğünlerinde de görülür; Izdivaç merasimi sırasında "Velime" denilen ortak bir ziyafette bir koyun veya bir hayvan boğazlanırdı. İslâmi devirde de bu göreneğin devam ettiği görülür. Eski Yunanistan'da kurban kesilmesinden sonra babanın kızını verdiğini ilân etmesi kanımızca burada bir hayvan kurbanı veya kanının akıtılmasının özel bir ittifak veya mukaveleyi işaret ettiği anlamını taşır görülmektedir. Nitekim Fikret Tanya'da bir hayvanın kurban edilmesini veya kurban kanının güveği üzerine serpilmesini veya erkek evinde akıtılmasını, bir akdin işareti ve şartı olarak uygulandığını ifade etmişti² Biz aynı amaçla kurban kesilmesi ritinin ayrıca Asya'nın güney Altay'lı Türklerin de mevcut olduğu inancındayız: çünkü, burada "Kalın günü" verilecek ağırlık uyuşmasından sonra koyun kurban kesilip ziyafet verilmektedir. Öte yandan, henüz ilkel halde bulunan Altay Türklerini, genellikle, eski toplumsal hayatlarının bir çok geleneklerini, özellikle, evlenme ve düğüne ait seremoni geleneklerinin en ilkel şekillerini muhafaza ettiğini biliyoruz.³ Buhalde burada Karadeniz de iki örnekte işaretlediğimiz fakat Türkiye'nin diğer bölge düğünlerinde de sık sık gördüğümüz kurban kesme motifinin belki de Anadolu'ya Türk boyları ile gelmiş olabileceği düşünülebilir. Tabii bu amacı benimsediğimiz takdirde Fikret Tanya ile aynı görüşü paylaşacağımız açıktır.

Ancak, Afrikalı Patrilineal boylarda ve diğerlerinde düğünlerde cet ruhlarına veya fetiş'e kurban takdimi, söz konusu motifin temelindeki diğer bir amacı açıklamaktadır. Bölgemizde ve Türkiye'nin diğer bölge düğünlerinde görülen bu motifi, cet'e tapma (Ancestorship) kültüre ilişkin bir kalıntı olarak görmek de mümkündür. Çünkü, Türkiye Türk topluluklarında cet'e tapma kültü kalıntıları

1 Fikret Tanya: Düğün âdetlerinin Sosyolojik manası. *Folklor ve Sosyoloji*. Bilgi Dergisi. 1954 s. 87.

2 Fikret Tanya, daha da ileri giderek karşılıklı hediye vermeyi kurban takdiminin bir kalıntısı olarak görmek ister (aynı eser).

3 M. Şakir: Ülkotaşır Altay Türklerinde Düğün âdetleri.

devam edegelmektedir; ocağı tüttürmek endişesi ve bunun için de erkek evlâda sahip olmak gereği, öldükten sonra arkadan dua edeceklere sahip olma nedenine bağlıdır. Diğer taraftan, söz konusu ritin, evvelâ eski Roma'da görüldüğü gibi, toplumun belirli bir ilâha ve ilkelerde görüldüğü gibi "Ced ruhu" na takdim şeklinde uygulanmış olup sonradan Altay Türk'lerinde ve İslâmîliğin ilk devirlerinde bir mukavele akti özelliğini kazanmış olması da akla uygundur. Bu düşüncemizde bizi haklı gösterecek örneklerde az değildir.

Ancak, bu ritin evvelâ hangi amaçla uygulandığını ve sonraları veya paralel olarak hangi amaçları yüklendiği ayrı bir incelemeyi gerektirir. Yine Türkiye Türk düğünlerinde söz konusu motifin Anadolu yerli kültürlerinden mi veya Asya'dan gelme Türk toplulukları yolu ile mi veyahutta İslâmîyetle birlikte mi geldiği hususu bilinemez; bu ayrı bir araştırma konusudur.

Osmancık'da atın terkisinde ve damadın arkasında erkek evine gelmiş olan geline ilişkin bir davranış da ilginçtir. Burada gelin, damat anasından bir hayvan, birkaç ceviz veya elma ağacı almadan attan inmez ve bunu konuşmadan el işaretleri ile ifadeye çalışır; gelinin bu tür nazlanması ve bahşiş koparmak istemesi şekilleri, bölgemizin diğer mevkiilerinde (Hamidiye köyü-Giresun) de saptanmıştır.

Düğünün çoğu aşamalarında her vesile ile daima uygulandığını gördüğümüz üzere, ayrı ayrı olarak eşlere verilen hediyelerin, bir yönü ile yeni evlilere yardım olduğu kadar her iki taraf ilişkilerini kuvvetlendirdiği ve diğer yönü ile de hediye veren tarafa prestij sağladığı açıktır: düğüne katılanlara (sadıça, okuntucuya, yengeye, çalgıcılara) bahşiş adı altında verilen şeyler (yüksek veya sembolik değerde) veren ve alan tarafa prestij kazandırır. Burada geline, kayınanasından veya kayınbabasından yapılan bağışlamaların erkek tarafının geline verdiği "değer" derecesini aks ettirdiği inkâr edilemez. Gelinin konuşmaksızın meramını ifadeye çalışması ise, kendisinden beklenen ve Türkiye Türk düğünlerinin hepsinde gördüğümüz ve "Gelinlik etme" gereği yapılan bir davranıştır¹. Bu davranış, geline özgü temel ve kültürel bir davranışın hemen ilk merhalesini işaret eder.

Türkiye geleneksel ailesinde, aileye yeni katılan bir üye olan gelinin, kültürel bir davranış şekli olarak kayınbaba, ana, kayın-

¹ Türkiye Türk düğünlerinde "gelinlik etme" ve buna ilişkin davranışlar, bölüm IV'de açıklanacaktır.

larına ve akraba erkeklerine karşı konuşmamak şeklinde görülen "kaçınma" davranışının temelinde aileye karşı saygıyı muhafaza ve anlaşmazlıkları önleme amacı açıktır.¹

Geline ilişkin ritlerden biri de, gelinin erkek evine geldiğinde kendisine ekme kırıdırılmasıdır (Gerede)². Evlenme seremonilerinin çeşitli aşamalarında işaret ettiğimiz üzere³ ekmeğe ve onun yapıldığı buğday'a ve un'a ilişkin ritlerin temelinde, gelinin eve kısmeti ile gelmiş olmasını temenni etmek olduğu kadar, evliliğe bereket, bol zürriyet temin etmek amaçlarının saklı olduğundan şüphe edilemez.

Bölgemizde (Kastamonu-Şehir) gelinin koca evine gelmesine ilişkin ve dikkate değer bir inanç, gelini yeni evine öğleden evvel sokmayı iyi saymalarıdır. Bu inancın kökünde, sabah aydınlığının, gelini yeni evine bağlamada olumlu bir rolü olduğu düşünülebilir. Uzun ve çeşitli ritleri kapsayan gerdek günü seremonilerinin tümünün, kötü ruhların kaynağı ve etkisinin yuvarlandığı "gece"nin karanlığından korumak gerekir. Bu halde söz konusu inancın uygulanmasında kötü ruhlardan korunmak inancının mevcudiyeti kayda değer bir görüş olabilir kanısındayız.

Kastamonu şehrinde yerli dilinde "Kırışma" adı verilen "Koltuk merasimi" bir evvelki bölümde (Bölüm I) kaydedilmiştir. Ancak, şehirde gelinin koca evine gelişinde, tıpkı bölgemizin diğer kısımlarında olduğu gibi, koltuğuna "Mushaf" sıkıştırılıp, eline su dolu ibrik verilerek ve suyu döktürerek koca evi eşliğinin atlattırılması ve kayınana tarafından merdiven başında koca evine gelen gelinin başına para (köylerde buğday) serpilmesi dikkate değer ritlerdir. Burada, gelinin ister kendi eli ile ister başkası tarafından su dökülmesi rit'inin anlamı ve temeli ve keza bunun Asya Türk topluluklarına ilişkin yönü işaret edilmiştir.⁴

Bölgemizde bazı yerlerde (Kastamonu köyleri) gelinin koca evine gelişinde özellikle üzerinde durulacak bir rit, kapı önünde gelinin kayınanının bacakları arasından geçmesidir. Fakat bu bölgede (Kasta-

1 Erdentuğ N. Hal köyü, Süm köyü, Bazı Devrek Köyleri.

2 Koşay H. Zübeyr, Ayna eser. s. 340.

3 Bölüm I. Antropoloji No: 4, 1969-1970

4 Doğünde damat ayağını su ile yıkama motifi, Java adası yıllilerinde görülür (westermarck).

5 Yıkanmalar ve su serpuşeler, şüphesiz gelinde mevcut sayılan ve onun erkekle birleşmesine engel olacağı düşünülen "tabu" ları ortadan kaldırmak içindir.

monu-Şehir) buna benzer, bundan daha ilginç bir rit, "Hakçı günü" denen perşembe günü, gelin-kızı almaya gelen alay içinde bulunan kayınvaldenin eli öpüldüğü sırada, kayınananın gelin-kızın başını kendi eteğinin altına sıkıştırıp bırakmasıdır. Bu son iki örnekte, gelinin kayınananın eteğinin altına sıkıştırılması veya bacakları arasından geçmesi ritleri, yeni gelinin kayınvaldeye tâbiyetini, itaatini sağlamak amacı ile yapılmış olmalıdır kanısındayız. Çünkü Türkiye geleneksel topluluklarında (Köy toplulukları) ailede üyeler arasında ilişkilerde, gelin kayınana ilişkisini hatırlarsak, yukarda verdiğimiz yorumda haklı olduğumuz açıktır. Türkiye geleneksel kültürünün şartladığı bir davranış biçimi de gelin - kayınana arasında görülür; gelin ilk gelişinden itibaren, kendisi kayınana olana kadar, kayınanası, (Kayınbabası ve kayınlarına da) na köle derecesinde hizmet ve hürmet eder. Gelin de kendinden beklenen bu tür davranış kaderinin gereği olarak kabul edilmiştir. Buna göre kanımızca, taklidi büyü temeline dayanarak söz konusu ritlerle kayınanaya hürmet ve tâbiyeti sağlamak amacı açıktır.

Gelinin koca evine girerken geçeceği yola yastık konması da ilginçtir (Kastamonu)¹: burada gelinin yastığı alıp yukarı çıkması halinde gelin "ferasetli" (anlayışlı), yastığı görmeden yukarı çıkması halinde ise, gelin bilgisiz denir. Bu pratiği bölgemizde tek bir örnek olarak saptadık. Geleneksel topluluklarda gelinin ferasetli, bilgili olması da, ondan aranan iyi soyluluk, namuslu olma niteliklerinden hemen sonra istenen bir özelliktir. Belkide bir açıdan bir nevi imtihan sayılabilecek bu ritin başkaca anlamı da olabilir. Bunun için buna benzer örnekleri ayrıntılı biçimde incelemek gerekir.

Bölgemizde bazı yerlerde (Sinop ve köyleri), gelinin koca evine gireceği sırada ayaklarının altına pirinç taneleri serpilmesi ilginçtir.

Burada bölgenin diğer kısımlarında görüldüğü üzere, koca evine gelen gelinin başından serpilten türlü çeşit çerez, buğday, arpa ve para yerine pirinç kullanılması aynı amaçla yani gelinin bereket ile gelmesini, yani evliliğe bereket, saadet, zürriyet temennisi amaçları ile yapıldığı hatırlanmalıdır. Ancak, burada pirinç, bu bölge için daha önemli ve bol ölçüde ekilen temel bir ekin çeşiti olduğu için tercih edilmiş olmalıdır.

1 Koşay H. Zübeyr. *Ayta eser* s. 233-240

Geline ilişkin önemli bir özellik, gelin yüzüne duvak örtülmesi ve özellikle duvağın da kırmızı renkte oluşudur. Eskiden batı Karadeniz'de (Safranbolu) görüldüğü üzere, gelinin bindirildiği tahtarevan üzerine ve gelinin her tarafını saklayacak şekilde kırmızı cibinlik gerilmiş olması da ilginçtir. Gelinin tahtarevan içinde her tarafı örtülmüş olarak koca evine götürülüşü, gelini dış etkilere, özellikle kötü nazara karşı korumak hususunda etkin bir yol olmalıdır. Bu amaç iledir ki Fas'ta¹ gelin, güveği evine at üstünde ve "Amhariya" adlı bir nev'i sandık içinde kapalı olarak nakledilir. Bunun değişik şekli, bütün İslâm memleketlerinde ve bölgemizde, gelinin güveği evine yüzü duvakla örtülmüş halde götürülmesidir. Aynı şeyi, diğer yerlerde ve hatta il-kelerde (boylarda) görürüz. Gelinin yüzüne peçe örtülmesi nedenine evvelce değinmiştik (Antropoloji Bölüm I). Bölgemizde tahtarevan üzerine konmuş olan cibinliğin kırmızı renkte oluşu dikkati çeker. Çin'de Foochow'da, güveği evinde misafir odasının tabanı ve tahtarevanın durduğu yerden gelin odası kapısına kadar döşenen halının rengi de kırmızıdır². Bunu, gelinin ayağını cinlerle, kötü ruhlarla dolu toprağa dokunmaktan korumak için yaptıklarına göre, halının kırmızı renkte oluşunun bu koruyuculukta bir faydası olduğu düşünülebilir. Bu halde, tahtarevanın üzerindeki cibinliğin kırmızı oluşunda, gelini söz konusu kötü ruhlardan korumak amacı olabilir. Ancak, bir çok yerlerde kırmızı renk, bekâretin işareti ve hatta bikri bozmayı temin vasıtası olarak kabul edildiğine göre³, bu rengin söz konusu yerlerde kullanılışının başlangıçtaki anlamını bilmek zordur. Ancak, söz konusu renk için tanınan son iki anlamdan başka, bizim işaret ettiğimiz "koruyucu anlamı"ni da kabul etmek yerinde olur kanısındayız. Ayrıca, Cantonlu Çinlilerde, gelin yatağının baş ucundan sarkıtılan kırmızı renkli kâğıt şerit üzerinde "yüzlerce oğlan çocuğu ve binlerce torunların olması" temennisinin yazılı olması; Yunanistan'da ve Roma'da evlilik yatağının kırmızı kumaşla örtülmesi ve Finlandiya'da "Ekenas" bölgesinde gelinlik battaniyesinin kırmızı renkte seçilmesi suretile geline saadet temenni edilmesi dikkate değer. Burada kırmızı rengin, bol zürriyet ve oğlan zürriyet temininde olduğu kadar saadet sağlamakta bir vasıta olarak kullanıldığı açıktır; bu halde, kırmızı rengin

1 Kuzey Afrikada.

2 Westermarck aynı eser..s. s. 215.

3 Westermarck aynı eser. s. 192.

dördüncü ve beşinci anlamları ve bu anlamların altında yatan sempatik büyü inancı da dikkatten kaçmamalıdır.

Herhalde, gelinin şu veya bu renkte bir şeyle sıkıca örtülmesinin açıklanmasında gelinin nazarlarının etrafını kötü şekilde etkileyeceği inancına da yer vermelidir. Burada Westermarck'ın Fas'dan verdiği örnek ve yoruma katıldığım açıktır.¹

Gelinin kendi evinden çıkarken dualar ve ilâhiler okunması, yukarıda işaret edildiği üzere, eline mushaf verilmesini tamamlayan ve islâmlığı getirdiği motifler olmalıdır.

Gelin babası evinden çıktıktan sonra, arkasından "güveyi önlüğü" denen bir tepsi baklavanın gelişi (Safranbolu)², gelin evinden koca evine tatlılık geçirilmesi isteğinin bir ifadesi olmalıdır.

Yukarıda işaret ettiğimiz üzere, düğünün çeşitli aşamalarında yapılan ve bahşiş almak amacıyla olan bir diğer pratik veya rit de "at satma" seremonisidir ki bu yalnız Karadeniz bölgesinde (Giresun) bir tek örnek olarak saptanmıştır. Gelinin attan inip kaynatasının evine girdikten sonra, bir delikanlının ata atlayıp "satılık at var" şeklinde bağırması, "Bu at üzerinde bıçak oynayacak delikanlı isterim" anlamına gelmektedir (halkın yaptığı açıklamaya göre). O zaman dövülecek biri çıkmadığı takdirde, o at delikanlıya kalmakta veyahut dövülecek kimse çıktığı takdirde de, ata binmiş olan ata sahip çıkmaktadır.

Genellikle, gelin göçürmeden hemen sonra yapılan dini nikâh (Resmi nikâh köylerde düğünden sonra da olabilir) muamelesi ve gelin ve güveye ilişkin dini ritler, bölgemizde benzer özelliklerin çizdiği bir genel tabloyu aksettirir ki bunu hemen hemen Türkiye'nin diğer bütün bölgelerinde buluruz. Zaten, Türkiye Türk düğünlerinde islâm tesiri daha ziyade ağırlığını dini nikâh akdi aşamasında yansıtır. Arada görülen dini motiflerin, geçiş ritleri yapısında olan düğün seremoni ve ritleri arasına ve islâmî tesirler olarak sonradan dahil olmuş olduklarını kabul etmemiz yerinde olur kanısındayım.

Bölgemizde gerçekten, büyüsel ritlere nisbetle küçük ölçüde yer alan dini ritlerin evliliği sona erdiren veya tamamlayan yapıda olmalarına

1 Westermarck

2 Koşay H. Zübeyr aynı eser s. 253

rağmen bunlardan dini akdin, nişana nisbetle ikinci derecede önemi haiz olduğu da inkâr edilemez. Çünkü, uygulamada evlilik hakkında karar, asal nişan ve ağırlık verilmesi ile kesinleşmektedir: bunu Asya Türklerinin evlenme seremonileri de desteklemektedir; bu görüşü, Dr. Hamit Koşay ile paylaştığım açıktır.¹ Öte yandan, islâmlık hukuku da muteber bir evlenmenin yapılması için dini ritleri gerektirmez (Westermarck). Çünkü, bütûn islâm evliliği örneklerinde dini seremoni, seremoniyi yapan kişinin tamamen takdirine bırakılmıştır. Bu nedenle islâm evliliklerinde ritlerde bir evrensellik yoktur. Bölgemizde dini nikâh asla ihmal edilmeyen bir seremonidir: ancak bu, burada şehir ve kasabalarda son zamanlarda, hukuken yasak olmasına rağmen, resmi nikâhtan sonra veya evvel yapılmaktadır.

Dini nikâh seremonisi de ana hatlarıyla şöyle uygulanır: Cumhuriyetten evvel, çeyiz yazma² ve nikâh kıyma gülerinden birkaç gün evvel ilgililer memleket kadısından evlenme izinnamesi alırdı; alınan izinname çeyiz yazma ve nikâh gününde mahalle imamına verilir (bugün bu tür izinnamelere lüzum kalmamıştır). Bundan sonra kız vekili olarak seçilen biri, iki şahitle birlikte kız evine gider, imam gelin odası kapısı arasından kıza, nikâhının kıyılması için kendisini vekil edip etmediğini sorar; kızın ağlaması duyulur ve kız nazlanmalardan sonra kadınların ısrarı ile "evet" der; dışarıda bunu işiten erkekler eskiden "selâmlık"³ denen evin bir bölümüne, bugün ise başka bir odaya geçerler; burada imam bir minder üstüne diz çöker, şahitleri sağ ve soluna alır oğlan ve kız vekillerini de karşısına alıp, tövbe ile başlayarak, peygamberlere inandığını da ifade ederek nikâh kıyar. Nikâhtan sonra şerbet içilir.

Kastamonu'ya ilişkin bir belgemizde 88 yıl evveline ait bir nikâh için, kız için 20 Osmanlı lirası mehrimuaccel⁴ ve 2000 kuruş da mihr-i müecceel olarak tesbit edilmiş görülmektedir. Ayrıca, kıza peşin verildiği kaydı ile, mahalle muhtarına, tarafların rızaları ile velilerin adları ile, mehri müeccele nizamına uygun yaparak nikâh kıyıldığı yazılırdı.

1 Koşay . H. Z. aynı eser, s. XI.

2 Kastamonu.

3 Selâmlık, eski zamanın şehir evi tiplerinde, erkeklere özgü bir bölümdür.

4 Mehir, evlenme sırasında tesbit edilen nikâh bedelidir.

Karadeniz evlenme ve düğünlerine ilişkin bütün seremoni ve ritler içinde dini yapıda olanlar ayrıca dikkati çeker. Söz kesimi aşamasından başlayarak (Antropoloji 5. sah. 238) bazı yerlerde okuyucu gönderme seremonisinde, nişanda (beşik kertmesinde), kına ve gelin hamamında görülen dini ritler sade bir dua ve ilâhiler şeklindedir. Keza, gelin kızın ana evinden çıkarken, güveyi ve gelin elbisesi giyilirken, güveyi zıfâf evi ve odasına girerken, çiftler gerdeğe konarken okunan dualar ve ilâhiler, güveyin (bazan gelinin de) gerdek odasında iki rekât namaz kılması, gelin görmede okunan mevlût bu tür dini yapıda ritlerdir. Dini nikâh akdine ilişkin olarak yapılan diğer bazı dini ritlerin temelinde ise büyüsel inançların yattığı gerçektir. (S. V. Örnek).¹ Bu halde bölgemizde daha ziyade sade dualar, mevlût, namaz şeklinde görülen dini ritler çoğunlukla imam (din hocası) in uyguladığı, halkın katıldığı ve güveyin uyguladığı pratiklerdir. Burada dini nikâhın Hıristiyan topluluklarındaki dini seremoniler gibi evliliği hukuken muteber yapmadığı da bir gerçektir. Ancak söz konusu dini ritlerin temelinde dua yolu ile evliliğe uğur, saadet temini amacı ve endişesi açıktır. Yarı dini yapıdaki ritlerin (daha çok nikâh sırasında ve gecesinde uygulanır) bazı maksatlara hizmet amaçları vardır; zürriyet temini gibi. Fakat çoğunlukla, dini ritlerin amaçları eşlere refah, saadet temenni etmek veya eşleri kötülüğe (kötü ruhlara) karşı korumaktır. Westermarec'ın da kabul ettiği gibi söz konusu ritlerin bu amaçları hem medeni hem ilkel topluluklarda görülür.²

Geline ilişkin rit ve seremonilerden bir kısmı da zıfâf ve sonrasında ait olanlardır. Gerdeğe girme gününde gelinin bir odada oturulup akşama kadar herkes tarafından seyredilmesi (Trabzon, Safranbolu); bu sırada güveyin geline bir sele şeker göndermesi (Trabzon); bazı yerlerde ise külâhlı şeker veya şerbet dağıtılması (Kastamonu) ilginç özelliklerdir. Dağıtılan tatlıların eşlere tatlılık sağlama amacı açıktır.

Bazı örneklerde (Kastamonu) gelinin koca evine, kaynanası tarafından gerdek odasına sokulması ve gelinin yüzünde duvak ile damadı ayakta beklemesi dikkate değer seremonilerdir. Gerçekten gelinin ayakta beklemesi motifini (yüzü duvara dönük veya bir perde arkasına olarak) Asya Türk topluluklarında da görmekte-

1 Sedat Veyis Örnek. Sivas ve çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla ilgili Batıl İnançları ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Teckiki, sah. 52, 1966.

2 Westermarec aynı eser, Sah. 224.

yiz. G. Richard'a göre Kırgızlarda gelin koca evinde bir perde arkasında üç gün gizli kalır ve koca evi ilâhları ile temas eder.¹ Grenard'a göre Yakutlarda geline ilişkin bu durum başkalık gösterir. Gelini baba evinden almaya geldiklerinde gelin süslenmiş olduğu halde, odanın bir köşesinde yüzü duvara çevrilmiş olarak bekler; gelin alayı kız evine geldikten sonra amcazadesi tarafından kız tarafı otağına getirilen güvey de, başını kaynana ve kayınbabasının ayaklarına kadar indirir ve orada yüzünü duvara çevirerek durur.² Burada Karadeniz veya Asya örneklerinde görülen ve geline empoze edilen (güvey'e de) bu tür davranışların bir anlamı olması mümkündür. Her ne kadar Westermarck antropologların çok defa ilkel göreneklerin temelinde lüzumundan fazla muhakeme aradıklarını söylerse de, biz bu tür davranışların kökünde bir anlam olduğuna inanıyoruz. Nitekim, buraya kadar kaydetmiş olduğumuz evlenme ve düğüne ilişkin ritlerin bir kısmında gelin ve güveyin kötü ruhlardan korunması amacı bulunduğunu gösterdik. Sırası geldikçe diğer insan topluluklarında da benzer yapıda olanlarını dikkate alarak yorumunu yapmağa çalıştığımız bazı ritlerin, gelin ve güveyin ayrıca etrafındakilere de bir tehlike kaynağı olduğu düşüncesi ile uygulandığını da işaret ettik. Burada Westermarck ile aynı görüşü paylaştığımız açıktır.

Bu halde gelin ve güveyin bütün yaptıklarında çok ihtiyatlı olması ve mümkün olduğu derecede az şey yapması gereği açıktır. Westermarck'ın da işaret ettiği gibi gelin ve güveyi sadece olumlu ritlerde değil, çeşitli tür yasaklar vasıtasıyla da kötülüklerden korunurlar. Nitekim, Karadeniz örneklerinde gelin etrafa bakmamalıdır. Gelin ve güveyi birlikte aleni olarak yemek yememeli, içmemeli ve çok yemekten men edilmelidir (Gerdek akşamı gelin ve güveyi kendilerine verilen yemeklerden biraz yerler). Diğer bazı Dünya topluluklarında ise bunlar tamamen yemek yemekten men edilmişlerdir. Bundan başka, yer yüzü insan topluluklarının çoğunda (Hint-Avrupa'lılarda) görüldüğü gibi³ bölgemiz örneklerinde de gelin ve güveyi'e her vesile ile empoze edilen sükût, bu tür yasaklardan biri olmalıdır. Gelinin yüzü aynı amaçla duvakla örtülü olarak ayakta ve Orta Anadolu bölgesinde perde

1 Fikret Tanya aynı eser s. 12.

2 Telek Hayri ve Halit Niyazi. Eski Adetlerimizden Nisan ve Eski Türk Düğünleri.

3 Westermarck... Aynı eser s. 190.

arkasında bekletilmesi¹ (Asya Türk Toplumlarında olduğu gibi)² nin sükutu sağlamak amacı ile yapıldığı ve Asya topluluklarının kazanılmış bir rit olması mümkündür. Ancak perde arkasında beklemede bir diğer amacın mevcut olması da muhtemeldir; çünkü Kırgız'larda gelinin üç gün perde arkasında bekletilmesi suretile gelinin koca evi ilâhları ile teması sağlandığı kabul edilir.

Karadenizde güveyi düğünden sonra bile sükût etme davranışını benimser (güvey'in kayınbabasından küsülük alması). Koltuk seremonisinde (Kastamonu, Sinop, Bolu, Trabzon şehirlerinde) gelinin güvey'i tarafından konuşturulmak istenmesi ve damadın gelinin avucuna para koyduktan sonra kendi adını söylemesi çok ilginçtir: gelinin bu tür davranışı "gelinlik etme" adı verilen ve geline özgü bir davranış gereği uygulanabileceği gibi, gelinin kötülüklerden korunması için ona empoze edilen bir yasak çeşidi olan "sükût etme" gereği olabilir. Ayrıca, bu örnekte geline verilen para, düğünde bazı vesilelerle verilen yüz görümlüğü (ağırlık) yerine tutar. Bazı araştırmacılara göre, gelin ve güvey'e tanınan yasaklar, onları uyanık tutmak için zaruridir: hatta yasak (tabu), Hint Avrupalılarda evlenmeden sonra bir süre için cinsel perhiz uygulama şeklinde de görülür (Westermarck). Bu yasak, eski Hint kanunlarında ve çoğu Avrupa memleketlerinde son zamanlara kadar mevcuttu: Almanya ve İsviçre'nin çoğu yerlerinde olduğu gibi.

Yüz görümlüğü, koltuk merasiminde ve zifaf sabahında geline verilen bir "takı"dır. Zifaf'ın ertesi sabahı (Trabzon) güvey hamama giderken geline verdiği "beşi birlik"; cumartesi sabahı gelinin ilk defa kayınbaba ve anasının ve diğerlerinin ellerini öptüğü zaman, onlar tarafından geline takılan takılar (altın iğne veya dane altından ziyade şehir düğünlerinde) in bir anlamı olmalıdır. Bunların, güvey ve tarafları ile gelin arasında tatlı ilişkiler kurmakta bir etkisi olduğu kadar, zifaf sonrası takılan takıların, geline ve özellikle "bekâret"e verilen önemi aks ettirdikleri kabul edilmelidir; ayrıca, bunları takan tarafın kazanacağı prestij de açıktır.

1 Hanife Yener, Orta Anadolu. Düğünleri. 1966. s. 7.

2 Yakutlar'da gelin ve güvey, gerdek odasında yüzü duvara döşük olarak, Kırgız'larda ise gelin perde arkasında bekletilir.

Hayri Telek ve Halit Niyazi Eski Âdetlerimizden nişan ve eski Türk düğünleri.

Gerdek odasında görülen bir rit, özellikle üzerinde durulmaya değer: bu, bir ebe kadının (sadiç) güvey ve gelinin ellerini, "Allah mübarek etsin" temennisile, birbirine vermesidir (Çorum). Yalnız bölgemizde tek bir örnek olarak saptadığımız ve gelin ve güvey'e özgü bu davranışı Türkiyenin diğer bölgelerinde de görürüz (Hamit Z. Koşay). Ellerin birleşmesi rit'i gerçekte, taraflar arasındaki birleşmeyi sembolize eden ve temel olarak evlenme bağına takviye etmek amacındadır. Bunun, bir çok ilkel boylarda ve keza Hint - Avrupalı insan topluluklarında önemli evlenme ritlerinden biri olarak uygulandığı ve eskiliği bilinir. Buna göre, söz konusu rit'in farklı anlamları olabilir. Romada "dextratum junction" a göre, gelin damada devredilir veya kocanın eline verilir, ellerin birleşmesi eski zamanlardanberi iki kişinin birbirine verdikleri sadakat sözünün bir dış işaretidir de. Ancak, söz konusu rit'in en azından "sembolik bir birleşme hareketi" olduğu da açıktır (Westermarck). Bunu kabul ettirecek o kadar bol ve çeşitli örnekler vardır ki bu yorumu bizim de kabul etmemiz gerekir. Bazı Avrupa memleketlerinde, örneğin Polonya, Bulgaristan, Portekiz ve Hindistan'ın çoğu kısımlarında gelin ve güvey'in sadece elleri birleşmez, aynı zamanda birbirine bağlanırlar da. İngiliz Doğu Afrikasında Nandi'lerde bilekler birbirine bir çeşit ot sapı ile, Basutolarda boğazlanmış bir mandanın boyun derisinden yapılmış bir sapı kızın bileğine öbürü de damadın bileğine bağlanır: bu, onlarda birbirine bağlı oldukları anlamını taşır. Hele nişan ve evlenme halkalarının en azından ve kısmen olsun, aynı amaca hizmet eder göründüklerini söylemek gerekir.. Evlilik yüzüğü eski Hindu'larda kullanılmakta idi: eski Romada ise, erkeğin kızıya verdiği yüzük, nişan yüzüğü idi; aynı görenek, ortaçağ boyunca ve sonra bütün Hıristiyan Avrupada yaşadı. Sonradan, çoğunlukla, "yüzük değiş tokuşu" şeklinde devam etti. Evlilik yüzüğüne ilişkin çeşitli batıl inançlar da bunun eşler arasına sembolik bir bağ olduğunun kabul edildiğini gösterir (Westermarck).

Gelin ve güvey'in birlikte içme ve yemesine ilişkin ritleri gözden geçirdiğimizde, bölgemizde gizli olmak şartıyla, bunu uygulandığını görürüz: zıf evveli yapılan koltuk merasiminde odaya kapanan gelin ve güvey'in birlikte şerbet içmeleri (Kastamonu, Trabzon v. s. şehirlerde); gelin ve güvey'in gerdek gecesi kız evinden gönderilmiş olan "baklava" ve oğlan evinden gelmiş olan börek ve tavuktan ibaret yemeği birlikte, birer lokma da olsa az yemeleri bu tür ritlere örnektir.

Eşlerin az yemeleri nedeniyle, bir yönü ile gelin ve güvey'e konan yasaklar arasında gözetlenmesi gereken bu rit'in, bir yanı ile de başka bir veya bir kaç anlamı olması mümkündür. Gerçekte, yer yüzünde hem medeni hem ilkel toplumlarda gelin ve damadın birlikte yemesi rit'i geniş ölçüde yaygın bir evlenme ritidir: Örneğin Hindu'lar arasında her sınıf ve mertebeden olanlarda gelin ve damadın aynı tabaktan veya yapraktan birlikte yemek yemesi; eski Yunanda "susamlı keyk"i paylaşmaları; Romada "far" denen eski bir İtalyan tohumundan yapılan keyk (bu ilâh Jupiter Faraeus'a takdim edilir) ten aynı zamanda şahitler önünde gelin ve damadın paylaşması; Avru-panın bir çok taraflarında bugün nişanda ve çoğunlukla düğünde ve genellikle aynı kabtan, aynı ekmek somunundan veya aynı kaşık ile birlikte yemek göreneği söz konusu rit'in çok sık görüldüğünü destekler. Söz konusu rit'in temelinde sembolik olmaktan da farklı bir şeyin bulunduğu görülür (Westermarck). İsveçte, bir genç kız ve erkeğin aynı parçadan yemesiyle birbirlerine aşık olacaklarına; Almanyada eşlerin aynı kaşıktan çorba içtiklerinde, geçimli bir evlilik hayatı sağlayacaklarına inanılır. Fas'da¹ gelin ve damadın düğün için kesilen koyunun karaciğerinden birlikte yemesinin ayrı anlamı olmalıdır. Her halde, Karadeniz örneklerinde birlikte yemek rit'inin birleşmeyi bir nevi damgalamak sureti ile karşılıklı bir zorunluluk yüklediği ve dolaylı olarak kocanın yemeğini karısı ile paylaşmasını telkin ettiği açıktır. Burada, Westermarck'la aynı görüşü paylaştığımız görülür. Diğer taraftan, kanımızca gerdek odasında gelin ve güvey'in birer lokmada olsa yenmiş olan yemekten arta kalan ve "gelinönü" adı verilen yemeğin mubarek ve kıymetli kabul edilmesinin de bir anlamı vardır: çünkü, söz konusu yemekten ve baklavasından akrabalara, tanıdık genç kızlara yedirilmesinin onlara uğur getireceğine inanılır. Buna ilişkin bir diğer pratik'de, gerdek sabahı çalan davulculara güveyi elinden bir tepsi börek veya "oğlan sarığı" adlı tatlının verilmesidir.² Şüphesiz birinci örnekte, eşlerin en mes'ut anında paylaştıkları yemek ve tatlı vasıtasıyla, onu yiyenlere uğur, saadetin geçirilmek istenmesi açıktır; bu halde burada sempatik büyüden yardım amacı görülmektedir: İkinci örnekte ise bir ikram amacı açıktır.

1 Arabca konuşan ve dağlı boy'larda.

2 Koçay. H. Zübeyr: Aynı eser, s. 295

Türkiye-Karadeniz örneklerinde saptadığımız bir diğer ve "birlikte içmeye" ilişkin rit de, eşlerin birleşmesini pekleştiren sembolik yapıda bir rit olmalıdır. Şöyleki, örneğimizde koltuk merasiminde görülen, eşlerin birlikte şerbet içmeleri hâli, diğer bir çok topluluklarda başka şeyler içmek şartı ile, aynen görülür; eşlerin Güney Amerika yerlilerinde aynı kaptan brandi içmeleri; Çin'de evlenme sona ermeden evvel, eşlerin şarap veya şarap bal karışımını, kırmızı ipele birbirine bağlı iki kadehten içmeleri; Japonya'da eşlerin yine birlikte şarap içmeleri ve kadehlerini birbirileriyle dokuz defa değiş tokuş etmeleri gibi. Ayrıca, söz konusu rit, Avrupada İtalyadan Norveç'e kadar, İngiltereden Rusya'ya kadar görülür; İskoçya'da ise bunun kalıntılarına raslanır; aynı rit, bütün memleketlerdeki Yahudilerde evlenme seremonisinin bir kısmı olarak uygulanır.

Bölgemizde zifaktan sonra yapılan gelinin el öpme merasiminin sonuna kadar geline iş gösterilmemesi de ayrıca dikkate değer; tabu yapısında olan bu davranış, toplumca bir inanca bağlıdır; gelin bu sürede iş yaparsa, ömrünün sonuna kadar iş yapmaktan kurtulamıyacaktır (Trabzon). Türkiye geleneksel toplumlarında ailede geline yüklenen rolün iş yönünden çok ağır ve hatta statu zedeleyici yapıda olduğu dikkate alınır, söz konusu inancı, geline tanınan bu yıkıcı rolü hafifletme endişesine bağlamak gerekir; tabii, burada da söz konusu inancın temelinde sempatik büyüünün payı açıktır.

Zifafa ilişkin ve dolaylı olarak gelinle ilgili bir seremoni de, "döşek" denen ve kızlık işaretini üzerinde taşıyan çarşafın sabah erkenden okuyucu ile kız evine gönderilmesidir: evliliği tamamlayan bir görenek olarak kabul edilmesi gereken bu davranış, bölgemizde (Türkiyenin her bölgesinde) toplumca çok üstün tutulan bir değer olan "bekâret" konusunda, bekâret işaretinin herşeyden evvel kız evinin şeref ve namusunu ilgilendirdiğini göstermektedir: geleneksel kültürümüzün evliliğe ilişkin değerleri arasında en yüksek dereceyi almış olan "bekâret" değerini koruma hususunda, kız ve erkek ailelerinin ve toplumun gösterdiği hassasiyet, düğünün zifaf aşamasında her vesile ile gösterilmektedir: öylesine ki, taraflar utanç duymadan cinsi birleşmenin ve bekâretin işaretini açıkça ortaya koymaktadır. Burada, bekârete ilişkin davranış veya pratikleri, bölgemizin kültürüne mahsus bir değere (cultural value) bağlamak elbette yerinde bir düşünce olmalıdır. Bu konuya ilişkin olarak, gelinin bakir çıkmasının kutlanması anlamını

taşıyan merasimlere gelinlik kızların¹ katılma yasağı söz konusu toplumların kültürüne ilişkin bir özelliktir. Bekâretin kutlanması ahengi içinde davulcuların "ana hakkı" adı altında ve oğlan evi önünde bahşiş toplaması da çok ilginç bir husustur. Çünkü, bahşiş'e verilen bu adın, kanımızca, toplumca bir anlamı olmalıdır: bu ad, kızın bekâretinin bir nevi bekçiliğini yapmış olan kız anası adına bahşişin alındığını işaret etmekle, yine dolaylı şekilde "bekâret" e verilen önemi aksettirmektedir.

Bölgemizde zifaf sabahı geline ilişkin bir diğer ilginç seremoni (bütün Türkiye köy topluluklarında görüldüğü gibi), "duvak günü"² adı verilen seremonidir: bu sabah, komşu kadınlar oğlan evinde gelini türkülerle oynatıp bekâret işareti olan kanlı çarşafı görmeğe gelirler: işaretin görülmesinden sonra, âhenk ve cümbüşün artması ve yemekler yenmesi, toplumun bekârete verdiği önemi, diğer deyimle, "bir kültür değeri"ni aksettiren ve şüphesiz topluma ilişkin davranışlardır. Söz konusu rit ve seremoninin ise "evlilik tamamlayıcı" yapıda oldukları açıktır.

Bölgemizde bir örnekte (Bolu-şehir) zifaf ertesi olan cuma günü, güvey'in gelinin yüzünden duvak alması ve aynı günde mevlüt okunması düğünün bu aşamasında da dinî yapıda bir ritin mevcudiyetini gösterir (Kastamonu). Evliliği tamamlayıcı ritler arasına konması gereken bu motifin veya ritin Türkiye Türk Topuluğu düğünlerine İslâmlığın kabulünden sonra girmiş olabileceğini kabul etmek gerekir.

Paça günü denen Cuma günü (Safranbolu, Kastamonu), "gelin görme" de³ gelinin büyük küçük herkesin elini öpmesi ve oynaması motifleri Karadenizin batı bölgesinde görülür.⁴ Ancak, burada gelinin avucuna buğday verilerek oynatılması diğerlerinden farklı ve ilginç bir rittir⁵: gelin elinden dökülen buğdaylar "bereket ve uğur" diye

1 Genç kızların bu ahenge katılması ayıp sayılır.

2 Aynı güne "duvak günü" de denildiği içindir ki seremoniye de aynı ad verilmiştir: o gün, güvey gelinin yüzünden duvağı alır.

3 Buna Bolu (şehir) da "gelin görme", bazı yerlerde ise "duvak günü" denir.

4 Zifaf ertesi gününe, bazı yerlerde "Samat" (Sınop), bazı yerlerde "Semet" (Türkiyenin başka yerlerinde) ve bazı yerde "gelin yazma" (Bartın) da denilir ki bu günde gelinin yüzü gözü yazılır: tellenir, pullanır. H. Z. Koşay, aynı eser, s. 319

5 H. Z. Koşay aynı eser, s. 317-319

kapşılır¹; gelinin mesut bir anında elinden dökülen buğdayların saadet ve uğur getireceği inancı ve bu amacın temelinde de sempatik büyüünün rolü açıktır.

Karadeniz-Safranbolu düğünlerinde, geline ilişkin "gelin çalması" deyimini ve pratiği dikkate değer görünür; çünkü, güveyin gelini kadınlar arasından alıp odasına çekilmesi hâlini ifade eden bu deyim, bu aşama ile veya güveyin davranışı ile düğünün bittiğini işaret ettiği açıktır.

Zıfâf sonrası ve geline ilişkin bir seremoni veya rit de "gelinin el öpme gezmesi"dir: bu düğünden bir hafta sonra, gelinin kaynana ve görümcesi ile birlikte evvelâ kocası akrabalarını, dostlarını ve sonra kendi amcası tarafına el öpmeğe gitmesidir; burada geline şerbet verilmesi dikkate değer.² Geline ilişkin olarak, gelinin ana evinden ayrılışında, paça gününde ve düğünün haftasına yaptığı ziyaretlerde uygulanan "geline el öptürme" seremonisi ilginçtir³: geline empoze edilen bu tutum ile, gelinin etrafına ve özellikle kocası akrabalarına saygıda bulunması ve akrabaları ile hürmet çerçevesi içinde bağların kurulması telkin edilir: Türkiye Geleneksel Toplumlarında aile yapısı ve gelin-koca ailesi arası geleneksel davranışlar hatırlanırsa, aileye yeni giren kadını kocası ve ailesine karşı yaptığı ve zaten bu kültüre özgü bir selâm ve saygı ifadesi şekli olan "el öpme" nin anlamı açıktır.

Yine geline ilişkin ve düğünden sonra uygulanan bir rit de çok ilginçtir: gelinin gittiği bir komşuda, kırkı çıkmamış bir gelin varsa, ev sahibi bunları birbirini görmeden sırt sırta getirir ve kırkbir buçuk maşallah der; ancak, bundan sonra bunları birbirine tanıştırır; bu ritin yapılmasında amaç, lohusa olan gelini "kırk basmaktan" kurtarmaktır.

Güvey'e İlişkin Ritler:

Son zamanlarda (son 10-15 yılda) şahsen yaptığım ve öğrencilerime yaptırdığım monografik çalışmalar dışında⁴, "güveyi" hakkında amatörler tarafından yapılmış olan kayıtlar, düğünün diğer aşamalarına nisbetle azdır. Türkiye Türk düğünleri hakkında çok değerli

1 Bazı yerlerde, oynatılan gelinin başından para saçılır.

2 H. Z. Koşay, aynı eser, sah. 314

3 Paça günü, gelin herkesin, hatta kucağındaki çocuğun bile elini öpmek zorundadır.

4 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Etnoloji Kürsüsünde öğrencilerimle birlikte yaptığım araştırmalar.

bir derleme yapmış olan Dr. Hamit Z. Koşay'da dahi "güveyi"ye ilişkin bilgiler pek azdır. Ancak, Abdülkâdir İnan tarafından söz konusu düğünlerde bazı exogami izleri ve güveyi¹ hakkında yapılmış olan iki küçük inceleme ilk bilimsel çalışmalardır. Bunlar, karşılaştırmalı dil bilimi ve etnografik bilgiye dayanılarak yapılmış ve gerçekten şükranla anılacak incelemelerdir.²

Zifaf Öncesine İlişkin ve Güveyi ile İlgili Ritler

Karadeniz Bölgesinde bir örnekte (Havza ve köyleri) eskiden beri uygulanan bir seremoni, köyün erkeklerinin de katıldığı "güveyi hamamı" dönüşünde kendi babası evinde ana, baba, kardeş, amca, dayı ve halalar gibi akrabaların öküz, tarla, arpalık, samanlık, tosun, tay bağışlamalarıdır: güvey'e verilen bu hediyeler bir nevi yardım çeşitleridir.

Güvey'in köy erkekleri ile gittiği namazda, hocanın evlilik vaa'zını dinlemesi zorunluğu ve namazdan sonra serilen bir kilim üzerinde hediyelerin toplanması da ilginçtir: burada, birinci motif dini yapıda olup bu vesile ile damada nasihat edilmektedir; ikincisinde ise, maddi yardım amacı açıktır.

Bölgemizde (Giresun) güvey'e, dolayısıyla eşlere yapılan bir diğer yardım şekli de şudur: gelin göçürülmesinden evvel büyük bir meydana serilen bir halı üzerine oturan oğul babası, yakın akrabalar ve konak beyleri arasında, sol kolunda (on-oniki) yaşta bir oğlan çocuğu ile birlikte gelen güvey'e, babasının ve sonra herkesin elini öptükten sonra babasından ve vekâleten anasından bağış³ yapılır ki buna "taki"⁴ denir.

Zifaf veya gerdek aşamasında güvey'e ilişkin ritlerin yorumunu bir evvelki bölümde (Antropoloji, sayı: 4, 1969-70) aynı başlık altında yapmıştık. Ancak, güveyi gerdeğe girdikten sonra yapılan pratikler veya ritlerin daha etraflıca incelenmesi gereği vardır. Örneğin, Güvey'in

1 Türkçede güvey veya "güveyi" damad kelimesinin eski Türk (Kök Türk ve Uygur) metinlerindeki şekli "Kudegü"dür: bu kelimeye ilk defa Uyak Turan kitabesinde rastlanmıştır; bu kelimenin "çoban" anlamının sağması mümkündür (Abdülkâdir İnan).

2 Abdülkâdir İnan ... Güvey. Türkiye Mecmuası, cilt IX'dan ayrı basım İst. 1967

3 Osmanlık'ta ise, bazen verilen hediyein hayvan veya meyva ağacı olduğuna bildiren imzalı kağıtlar da verilir.

4 "Taki" yüz görümlülüğü olarak geline takılan mücevherata da denir.

gerdekten sonra attığı silâh, burada evlenmenin tamamlandığına ve kızın bakir olduğuna işaretler. Oysa Avrupa memleketleri düğünlerinde silâh atmalar bazı bilginlerce "koruyucu ritler" arasında gösterilmiş ve biz de, Karadenizdeki benzer ritleri böyle yorumlamış ve sınıflamıştık. Ancak, kanımızca burada söz konusu rit'in (silâh atmaların) ikinci ve üçüncü vazifeler yüklenmiş olduğu da açıktır: silah atışlarıyla, evliliğin tamamlandığı, kızın bâkir çıktığı bildirildikten başka, güvey'in erkekliğide dolaylı bir şekilde ispat edilmektedir. (Hamidiye Köyü-Giresun)¹. Ancak, kötü ruhlardan korunma amacı yanısıra üç ayrı vazife yüklenmiş olan söz konusu rit'in başlangıçta hangi amaçla ve diğer vazifeleri ne zaman ve nerede yüklendiği ayrı bir incelemeyi gerektirir.

Zifaf'ın ertesi sabahı, güvey patlattığı silâhtan sonra, düğün evine koşan herkesin ve sonra kız anası ve babasının da elini öper; burada, gelinin yaptığı gibi, güveyde zaman zaman mütemadi el öpmek, saygı göstermek vazifesini yüklenmiştir.

Öte yandan, eskiden bölgemiz kasaba ve şehir düğünlerinde (Trabzon) hamamlarda, bugün güvey'i evinde, (köylerde) yapılmakta olan "Güvey'i değişmesi"² ve yine oğlan evinde çalgılar arasında ve kasitli olarak gayet ağır bir tempo ile yapılan güvey'i traşı, güvey'e ilişkin seremonilerdir. Genellikle aynı olmakla beraber, bazı bölgelerde (Şebinkarahisar) bazı farkla uygulanan traştan sonra yapılan güvey'i değişmesi, ortasında ateşin yandığı ve horon denen oyunun oynandığı bir meydanda (Çorum) güvey'in sadıç yardımı ile ve dualarla yeni elbiseyi giymesinden ibarettir. Bu son iki örnekte de güvey'e ait iki iş (traş ve elbise giyme), birer seremoni ve eğlence vesilesi yapılmış ve düğünün en zengin ve o nispette masraflı motifleri hâlini almıştır. Burada, güvey'in yeni elbise giyerken imamın okduğu dua ile, güvey'in yeni bir hayata girişini, evlilik hayatını bu yeni elbise vasıtası ile takdis etmek amacı açıktır. Söz konusu dua motifi, İslâmiyetten sonra Türkiye Türk düğünlerine dahil olmuş olmalıdır. Ancak, bu husus daha derin incelemeyi gerektirir. Bazı bölgelerde söz konusu seremoni için güvey'in hamama çalgılarla götürülüşüne karşılık bazı yerlerde (Çorum) bir meydana götürülüşü halinde görülen

1 Sabri Çakır (Hamidiye köyü Etnografik çalışması).

2 Güvey'i değişmesi bugün çok masraflı olması nedeniyle hamamlarda yapılmamaktadır.

bazı ritler gerçekten ilginç görünmektedir: meydana gönderilen ve evde hazırlanmış iki tepsi börekten, biri üzerine konan güveyi elbisesi ile birlikte bir miktar leblebi; diğerrinin üzerine konan sağdıç elbisesi ile birlikte bir miktar leblebi gönderilmesinin bir anlamı olmalıdır. Çünkü, kanımızca, elbisenin börek ve leblebi ile gönderilmesi, özellikle leblebisi ile meşhur olan bu bölgede yufka ve leblebi vasıtası ile kişilere (Güvey'e ve sadıça) bereket, rızık bolluğu geçirmek temennisi açıktır. Nitekim, aynı amacı bölgemiz düğünlerinin çeşitli aşamalarında uygulanan ritlerde kullanılan ekmek, un, ekmek kırığı çeşitlerinin evliliğe bereket, bol rızık teminineç vasıta olarak kullanıldığını ve bu çeşit ritlerin temelinde sempatik büyü'nün yattığını işaret etmiş bulunuyoruz (Antropoloji dergisi, sayı: 5, 1969-1970).

Yine bu amaçla, güvey'e ilişkin bir diğerrit'in (Gerede) uygulandığı görülür: düğünden bir gün evvel "düğün ekmeği hazırlandıktan sonra (saç kapandığı gün), güvey'ye iki veya dört (çift adet olacaktır) ekmek açtırılıp, pişirmeden bir ipe asılır; Cuma günü akşamı bunun ekin ambarına atılması gelinin kısmeti ile gelmesini temenni eden, fakat güvey'e ilişkin bir rittir.

Güvey'e ilişkin bir tabu da ilginç bir yapıdadır: bu, güvey'in gelini evlendiği geceye kadar görmemesidir; güvey'e yüklenen ve geleneksel bir davranış olan bu tür yasağın, kanımızca, bir anlamı olabilir (bu geleneksel davranışta bir mantık bulmak şart olmasa da), yalnız, kasaba ve şehir düğünlerinde (Sinop, Trabzon, Kastamonu) ilk görülen ve son zamanlarda köy düğünlerine yayılan "koltuk merasimi"nde güveyi gelini gündüzün bir ara (bazan yalnız başına, bazan bir yenge ile birlikte) görebilmektedir. Ancak, bu örneklerin şehir kültüründen ayrı, başka kökten gelme seremoni ve ritler oldukları da bir gerçektir. Düğünden yedi veya yirmi gün sonra, kız tarafının gelin ve damada ve oğlan akrabalarına verdiği "yedi" adlı akşam yemeğinde, damadın kayınbabası ile aynı sofraya oturtulmayıp gençlerle birlikte oturtulması, dikkate değer bir davranış tipidir: bu, damad -kayınbaba arası davranış tipi (Trabzon), aileye hemen yeni girmiş olan damadı, kayınbabaya karşı mesafeli ve saygılı tutmayı sağlayan bir davranış olup toplumsal ve psikolojik amacı açıktır. Nitekim, bu tür davranış, Türk geleneksel ailesinden (Köy ailesinde) gelin - kaynana arasında çok daha sert biçimde ve derecelerde ve gele-

neksel kültürün şartladığı davranışlar olarak görülür.¹ Düğünün üçüncü haftasına, kız tarafının oğlan tarafını yemeğe çağırdığı zaman, sofrada güveyi ile gelinin küsüp yemek yemeyip, kızın babasından güveyi için "küsülük" istenmesi ritü de dikkate değer bir ritür (Sinop ve çevresi köyleri). Kayınbabanın bir kaç hayvan, bir kaç meyva ağacı vermesi ile cevaplandırılan bu davranış ve keza gelinin de "küsülük" olarak kız anasından bir hediye kopartmasının nedeni açıktır: düğünün her aşamasında yeni evlilere bir hediye toplamak suretile eşlere mâli yardım sağlamak bir amaç olmalıdır: damadın ve gelinin küsüp yemek yemeyişinin kökünde, bir çok memleketlerde olduğu üzere, Karadeniz düğünlerinde de eşlere yüklenen sükut yasağını hatırlamak gerekir. Ancak, bu yasağın bu aşamasına sonradan intikal etmiş ve asıl ilk şeklinin bir kalıntısı olabilir.

Paçanın ertesi ilk pazar günü, oğlan anası ve babası tarafından el öptürölmek üzere kız evine götürölen güveyi ve gelinin yemek yemelerinden sonra, kız babasının damda "ceket ve palto giydirmesi" de bir nevi hediyedir (Bolu-şehir). Ancak, bu örneklerde ve yukarıda işaret ettiğimiz "küsülük" örneğinde, kız babasından damada hediye verilmesinin psikolojik yönü de gözden kaçırılmamalıdır: bu hediyelerle, kızbabası-damad arası ilişki daha baştan tatlılaştırılmaya ve pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Aynı amacı, zıfat sonrası ilk pazarda kız evinin damadı ve oğlan evini davetinde, damadın -kayınananasına bir çevre,² yemiş ve "ana yolluğu" denen bir kat elbiselik götürmesine karşılık, kız anasının da damada bir kat çamaşır, sedef tesbih ve gümüş tabaka hediye etmesi (Samsun-şehir) göreneklerinde, yani damad kaynana arası ilişkide de buluruz: burada daha ilk baştan yemiş ve çerez ile tatlılık sağlanması ve hele hediyelerle bağlılık sağlamak isteğı açıktır.

Gelin Alayına İlişkin Seremoni ve Ritler

Bölgemizde "Gelin göçürme" işini yapan gelin alıcılara "hakçılar" veya "algıcılar" (Kastamonu köyleri) denir. Genellikle, gelini göçürme günleri en çok perşembe ve sonra pazartesidir: başka günlerde olabilir.

1 Erdentuğ, Nermin: Hal, Sün köyleri ve hazi devre köyleri çalışmaları

2 Büyük mendil

3 Gelin almaya "alga" da denir (Kastamonu köyleri)

Bölgemizde çalgı (davul, zurna) çalarak ve köçek oynatarak, bazı yerlerde tahterevan (Safranbolu) üzerinde ve cibinlik içinde, sonraları ise fayton (Bolu), araba ve otomobil ile götürülen gelin¹i, eskiden genellikle at üstünde² takib eden kız köyünün delikanlıları silâhlar atarak oğlan evinin bulunduğu köye götürülür. Burada gelin alayı tarafından atılan silâhların bir amacı, gelini kötü ruhlardan korumak olduğu kadar, kızı evine olayın yolda olduğunu bildirmek amacıyla vardır (Kastamonu köyleri).

Bazı bölgelerde çeyiz, gelin arkasından katırlar üstünde (Çorum) ve bazı bölgelerde ise, kız ile birlikte oğlan evine götürülür (Gümüşhane). Böylece, yol boyunca çalgı, köçek ve oyunlar oynayarak kız evine giden alay, kız evine uzaktan gelmişler ise, yemek (ziyafet) yedirilir (Gümüşhane).

Gelin götürme zamanı, "dümbelek" çalarak (Safranbolu) ve çoğunlukla davul, zurna ile haber veren hakçılar, gelin başta ve babası, kardeş ve akrabaları ile (çok defa yanında yenge ile bazan da kayın ana ve görümce ile) birlikte olarak davul, zurna, köçek oyunları ile ve cirit oynayarak³ oğlan evine varılır. Bazı yerlerde koca evine sırf kadınlar topluluğu tarafından (Sinop) götürülen gelin, bazı yerlerde başına yeşil ve beyaz duvak veyahutta kırmızı duvak (Kastamonu) örter. Burada gelin başına örtülen kırmızı duvak'ın eskiden gelini koca evine götüren tahterevan üzerine konan cibinliğin kırmızı olması ile ilgili görmemek imkânsızdır. Tahterevanın kullanılmadığı hallerde, gelinin duvak ile iktifa etmesi zorunluluğu açıktır: bu zaman gelinin tahterevanda kullandığı kırmızı rengi, bu defa duvağında eskiden kalma bir görenek kalıntısı olarak devam ettirmiş olması çok muhtemeldir. Yalnız kırmızı rengin bir anlamının da bekâret işareti olarak kullanıldığı hatırlanırsa, kırmızı duvak'ın bu ikinci anlamda da kullanıldığını kabul etmek yerinde olur.

Oğlan evine geldiğine işaret olarak çalınan def, türküler arasında eve varan gelinin arkasından bir tepsi baklava da "güveyi önlüğü" olarak gelir (Safranbolu). Gelin koca evine geldiği gün yapılan büyük bir ziyafet (Çorum, Bolu, Safranbolu, Kastamonu, Giresun vs.) de kadınlar ve erkekler ayrı ayrı yemek yerler.

1 Gelin kırmızı ata bindirilir.

2 Gelin götürmede çoğunlukla güvey babası at ile gider (Gümüşhane)

3 At üstünde oynanan bir oyun türü (Eski bir spor türü)

Ziyafetler, Türkiye geleneksel düğünlerinde büyük ölçüde yer tutan ve önem verilen seremonilerdir. Genellikle, düğün başladığı gün tavuk, sığır kesilerek keşkek kaynatılarak¹ ve mısır bazlamaları yapılarak (Giresun) başlıyan ziyafetler, düğünün çeşitli aşamalarında yer alır. Oğlan evinden gelen çerezi yemekle ve çalgı, oyunla geçen (Trabzon) kız kınasında, oğlan evinde çalgı ve türkü yanısıra ziyafet ve helva çekilir. Düğünde büyük ziyafetler gelin alayının kız evine gelişinde ve oğlan evine gidişinde "duvak günü" (Paça) ve düğün sonrası aşamasında kız ve erkek evleri arasında karşılıklı olarak verilir. Ancak, bu ziyafetlerden, düğünün sona ermesine kadar yapılanların, kanımca belli bir anlamı olmalıdır. Kız evinden gelin almada, özellikle erkek gelin getirmede yapılan büyük ziyafetin ve hatta seyrek örnekleri görülen gelin hamamına ilişkin ziyafetlerin, evliliğe alenilik vermek suretile, evliliğin tasvip edildiğini gösterdikleri inancındayız.

Nitekim, Westermarck da bu görüşü ileri sürmüş ve ziyafetteki misafirlerin bir nev'i şahit gibi kabul edilebileceğini ifade etmiştir: gerçekte, birleşmeye alenilik getiren "ziyafet ile kutlamak", yer yüzü insan topluluklarında en sık görülen bir usuldür: düğün bazen gelin ebeveynleri evinde, bazanda damat evinde yapılır; fakat, ziyafet her iki tarafta yapılabilir. Böylece düğün ve ziyafet evlenmeyi aleni (aşıkâr) yapmaktan başka, her iki tarafın ailelerini bir araya getirerek dostluk bağlarını da pekiştirir; burada ziyafetlerin toplumsal amacı ve önemi açıktır. Nitekim bu amacı düğün içine olduğu kadar düğün sonrası ziyafetlerinde de görürüz.

Düğünden sonra, kız evi ve oğlan evi arasında karşılıklı yapılan ve "evirlik"² verilen (Kastamonu) ziyafet, bölgemizin her tarafında görülür: genellikle, gerdekten üç gün sonra, (Safranbolu)³ ve ilk defa kız ailesi tarafından damat tarafına yapılan bu ziyafet (kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı) bazı yerlerde yedi veya yirmi gün (Trabzon, Sinop ve çevresi) bazanda onbeş gün sonra (Şebinkarahisar köyleri)

1 Keşkek, kepeği yıkanmış buğdayların un, et, soğan, biber ve tuz ile birlikte suda pişmiş halidir. Keşkek kaynatmak bazı yerlerde (Ormanlık) düğünün sona erişini (Cuma) işaret eder ki keşkek pişirme seremonisi burada kanımca "evliliği tamamlayan bir rit" olarak kabul edilmelidir.

2 Koşay H. Zübeyir ayna eser s. 314.

3 Bu ziyafete kazabada "varma, gelme" ve köylerde ise "üç günlük" denir. (Safranbolu)

yapılabilir ki buna "yedi yemeği" de denir. Oğlan evi tarafından¹ bir hafta sonra karşılığı yapılan bu ziyafet (Sinop çevresi) bazı yerlerde daha uzun süre sonra da olur. Böylece düğün sonrası aşamada yapılan bu ziyafetlerde her iki tarafın yakın akrabalarını tanıştırmak, yaklaştırmak ve bu halde toplumsal amaç açıktır. Bunu bu davette, "dürü" çıkarma² adı verilen karşılıklı hediye (dürü) verme seremonisi de destekler.

Damad alayına gelince, güveyin, meş'alelerle, cami hocası, imamı, mahalle muhtarı ile birlikte bir alay halinde eve geldiğinde, onu getirenlerin kapıda şerbet içip de kendisinin içmemesi ilginç bir ritür (Kastamonu). Bu aşamaya ilişkin diğer bir ilginç rit de, gerdek odası kapısında bulunanlara tepsilerle "un helvası" verilmesidir (Çorum). Her iki örneğimizde, gerdek evi kapısı veya oda kapısında, şekerli şeylerin yenmesi, vâki olacak birleşmeye, son anda dahi tatlılık geçmesini temin etmektir ki bu da sempatik büyü yardımı ile tatlı maddelerden temin edilmek istenmektedir.

Oyun ve eğlenceler, çalgılar, Türkiye Türk düğünlerinde büyük ölçüde yer almaktadır. Genellikle, bölgemiz köylerinde davul, zurna'nın yer aldığı çalgılar³ düğün evveli ve düğün aşamalarının çoğunda görülür. Çalgılar, düğüne davet (Osmançık), düğüne başlama (düğün hemen, başlığın ödenmesinden itibaren "büyük davul" dedikleri davul çalma ile başlar) ve eğlencelerinde, güveyi hamamı alayında, güveyi değişmesinde, güveyi traşında, çeyiz götürmede, gelin almağa gitmede, gelin göçürmede ve son düğün günü, gelin görmede (paça) ve zıf saf sabahı oğlan evi kapısında⁴ görülür.

Bu incelemenin devamı gelecek sayıda verilecektir.

1 Bazı yerlerde pazar günün kız davetine karşılık olarak, salı günü oğlan tarafından verilen yemeğe "ağa daveti" denir (Safranbolu)

2 Kendisine dürü verilmiş kimsce dürü verir.

3 Bazı yerlerde (Giresun) çalgıların hepsine birden "Mehdar" denir.: buna, davul, zurna, kemençe, bağlama dahildir.

4 Çalgı, zıf saf sabahı, güveyin attığı silâhtan sonra gelen saduç ile birlikte görülür.

